

УДК 616-083.98

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.2.79>

ТАКТИЧНА МЕДИЦИНА В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ПРАВОВЕ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ

Чернов О.В.,

доктор філософії, доцент кафедри криміналістики,
судових експертиз та поліграфології,
Національний університет «Одеська юридична академія»
ORCID: 0009-0002-6038-9479

Чумак С.П.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
криміналістики, судових експертиз та поліграфології,
Національний університет «Одеська юридична академія»
ORCID: 0000-0002-0486-1890

Стаурська О.М.,

асистент кафедри криміналістики,
судових експертиз та поліграфології,
Національний університет «Одеська юридична академія»
ORCID: 0000-0003-2269-369

Чернов О.В., Чумак С.П., Стаурська О.М. Тактична медицина в системі національної безпеки: правове та організаційне забезпечення підготовки кадрів.

Стаття присвячена комплексному аналізу правових та організаційних аспектів розвитку системи тактичної медицини в Україні як ключового елемента забезпечення національної безпеки в умовах воєнних дій, гібридних загроз і надзвичайних ситуацій. У межах дослідження здійснено систематизацію нормативно-правової бази, яка регулює діяльність у сфері домедичної допомоги, медичного забезпечення сил безпеки та оборони, а також підготовку фахівців для дій у кризових обставинах. Визначено, що тактична медицина в сучасних умовах функціонує як міжвідомчий напрям, що поєднує правові, медичні, освітні, військові й управлінські компоненти, забезпечуючи цілісність державної політики у сфері захисту життя та здоров'я громадян. Автори наголошують, що в умовах триваючої агресії та високої інтенсивності бойових дій підготовка кадрів набуває статусу стратегічного ресурсу національної безпеки.

Розкрито роль нормативно-правових актів у формуванні нормативного поля тактичної медицини. Здійснено детальний аналіз впровадження в Україні протоколів Tactical Combat Casualty Care (TCCC) як основи уніфікації національних стандартів підготовки до міжнародних вимог НАТО. Особливу увагу приділено організаційним моделям підготовки кадрів, визначенню рівнів навчання, процедурі сертифікації та акредитації навчальних програм, механізмам міжвідомчої координації. Підкреслено важливість системного підходу, який передбачає безперервність, модульність і взаємозамінність у підготовці фахівців різних відомств.

У роботі висвітлено організаційні механізми функціонування навчальних центрів, роль освітніх і наукових закладів у формуванні кадрового потенціалу галузі. Обґрунтовано доцільність створення єдиного державного реєстру сертифікованих фахівців, цифрової платформи моніторингу підготовки та єдиного координаційного центру при Раді національної безпеки і оборони України. Особливо наголошено на потребі нормативного врегулювання статусу бойового медика, його правового захисту, гарантій соціального забезпечення й процесуальної відповідальності відповідно до норм міжнародного гуманітарного права.

Здійснено порівняльний аналіз української моделі підготовки кадрів із практиками країн-членів НАТО, Ізраїлю, США, Польщі та Канади, де підготовка з тактичної медицини розглядається як елемент національної оборонної стійкості. Визначено перспективні напрями вдосконалення системи та зазначається, що тактична медицина в умовах сучасних безпекових викликів виходить за межі традиційного медичного підходу та перетворюється на системний інструмент стратегічного управління людським потенціалом у секторі безпеки й оборони.

У висновках підкреслюється, що правове й організаційне забезпечення підготовки кадрів з тактичної медицини має розглядатися як структурна складова національної безпеки поряд з оборонною, енергетичною, інформаційною та гуманітарною безпекою. Розвиток правової бази,

створення єдиних стандартів навчання, налагодження міжвідомчої взаємодії, удосконалення кадрової політики й матеріально-технічного забезпечення навчальних закладів є визначальними умовами формування ефективної системи національної стійкості.

Ключові слова: тактична медицина, національна безпека, правове забезпечення, організаційне забезпечення, підготовка кадрів, домедична допомога, сектор безпеки і оборони, ТССС, міжвідомча координація, бойовий медик, міжнародні стандарти.

Chernov O.V., Chumak S.P., Staurska O.M. Tactical medicine in the national security system: legal and organisational support for personnel training.

The article is devoted to a comprehensive analysis of the legal and organisational aspects of the development of the tactical medicine system in Ukraine as a key element of ensuring national security in conditions of military operations, hybrid threats and emergencies. The study systematises the regulatory and legal framework governing activities in the field of pre-medical care, medical support for security and defence forces, and the training of specialists for action in crisis situations. It was determined that tactical medicine in modern conditions functions as an interdepartmental area that combines legal, medical, educational, military, and managerial components, ensuring the integrity of state policy in the field of protecting the life and health of citizens. The authors emphasise that in the context of ongoing aggression and high-intensity combat operations, personnel training is becoming a strategic resource for national security.

The role of regulatory acts in shaping the regulatory framework for tactical medicine is revealed. A detailed analysis of the implementation of Tactical Combat Casualty Care (TCCC) protocols in Ukraine as the basis for unifying national training standards with NATO international requirements is carried out. Particular attention is paid to organisational models of personnel training, the definition of training levels, the procedure for certification and accreditation of training programmes, and mechanisms for interdepartmental coordination. The importance of a systematic approach that provides for continuity, modularity and interchangeability in the training of specialists from different departments is emphasised.

The paper highlights the organisational mechanisms of training centres and the role of educational and scientific institutions in developing human resources in the industry. It substantiates the feasibility of creating a single state register of certified specialists, a digital platform for monitoring training, and a single coordination centre under the National Security and Defence Council of Ukraine. Particular emphasis is placed on the need for regulatory regulation of the status of combat medics, their legal protection, social security guarantees, and procedural responsibility in accordance with the norms of international humanitarian law.

A comparative analysis of the Ukrainian model of personnel training with the practices of NATO member countries, Israel, the United States, Poland, and Canada, where tactical medicine training is considered an element of national defence resilience, has been carried out. Promising areas for improving the system have been identified, and it is noted that, in the context of modern security challenges, tactical medicine goes beyond the traditional medical approach and is becoming a systemic tool for strategic human resource management in the security and defence sector.

The conclusions emphasise that the legal and organisational support for training personnel in tactical medicine should be considered a structural component of national security alongside defence, energy, information and humanitarian security. The development of the legal framework, the creation of uniform training standards, the establishment of interagency cooperation, the improvement of personnel policy and the material and technical support of educational institutions are decisive conditions for the formation of an effective system of national resilience.

Key words: tactical medicine, national security, legal support, organisational support, personnel training, pre-medical care, security and defence sector, TCCC, interagency coordination, combat medic, international standards.

Постановка проблеми. У сучасних умовах військової агресії проти України, зростання масштабів бойових дій та ризиків техногенних і терористичних загроз питання розвитку системи тактичної медицини набуває особливої актуальності. Від рівня правового регулювання, організації підготовки кадрів та міжвідомчої координації у сфері медичного забезпечення залежить не лише ефективність збереження життя особового складу, але й стійкість функціонування сектору безпеки й оборони в цілому. Наявна нормативна база потребує подальшого вдосконалення, зокрема в частині визначення статусу бойових медиків, уніфікації стандартів навчання та створення єдиного механізму сертифікації фахівців. Недостатня інтегрованість цивільних і військових структур, обмежена матеріально-технічна база навчальних закладів та відсутність централізованого управління підготовкою кадрів створюють загрози ефективному функціонуванню системи тактичної медицини як складової національної безпеки.

Метою дослідження є комплексний аналіз правових і організаційних засад функціонування системи тактичної медицини в Україні, виявлення проблемних аспектів підготовки кадрів у секторі безпеки й оборони та розроблення пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правового регулювання, міжвідомчої координації й освітньо-кадрового забезпечення цієї сфери відповідно до національних потреб і стандартів НАТО.

Стан опрацювання проблематики. У науковій літературі питання розвитку системи підготовки кадрів у сфері тактичної медицини супроводжується зростаючим інтересом, однак залишається фрагментованим і потребує комплексного підходу. Зокрема, у праці А.О. Топчій та В.О. Найда «Тактична медицина в системі підготовки курсантів ЗВО МВС України в умовах воєнного стану» проаналізовано освітню компоненту підготовки курсантів – майбутніх правоохоронців, показано актуальність інтеграції тактичної медицини до навчальних програм. У праці Д. Карамішев та Д. Гордієнко «Тактична медицина та безпека в умовах бойових дій» представлено стандарти підготовки та рекомендації з тактичної медичної допомоги. При цьому більшість досліджень зосереджена на описі матеріальної бази, алгоритмів дій на полі бою, окремих освітніх програм, але менш уваги приділено інтеграції правового регулювання, міжвідомчої координації, сертифікації кадрів та нормуванню статусу медичних фахівців у бойових умовах.

Таким чином, хоча існують публікації з теми підготовки з тактичної медицини, вони мають переважно спеціалізований або відомчий характер, без узагальнення на міжвідомчому рівні та без глибокого правового аналізу. Це підкреслює необхідність подальших досліджень, спрямованих на комплексний аналіз правового, організаційного, освітнього та кадрового забезпечення підготовки кадрів у сфері тактичної медицини в контексті системи національної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Тактична медицина є однією з ключових складових системи національної безпеки України, оскільки спрямована на забезпечення життєздатності особового складу Збройних Сил, правоохоронних органів, рятувальних служб, а також цивільного населення в умовах бойових дій, надзвичайних ситуацій чи терористичних загроз. Вона поєднує у собі принципи військової, екстреної, цивільної медицини та медицини катастроф, формуючи міждисциплінарну галузь знань і практичних навичок, яка охоплює не лише надання допомоги, але й систему організації, планування, управління та правового регулювання дій медичного персоналу в екстремальних умовах. В умовах збройної агресії проти України, постійних загроз життю і здоров'ю громадян, а також високих ризиків терористичних актів, проблема забезпечення належного рівня підготовки кадрів у сфері тактичної медицини набуває особливого значення для функціонування національної безпеки в цілому.

Сутність тактичної медицини полягає у наданні допомоги пораненим у бойових чи екстремальних умовах до моменту їхньої евакуації до медичних установ. Її завданням є збереження життя на полі бою або у зоні надзвичайної ситуації шляхом своєчасного виявлення критичних станів, зупинки кровотеч, забезпечення прохідності дихальних шляхів, стабілізації стану поранених, організації евакуації та запобігання розвитку ускладнень [1]. Водночас, на відміну від традиційної медицини катастроф чи військової медицини, тактична медицина має на меті не лише надання допомоги, а й інтеграцію медичних протоколів у загальну структуру бойових операцій, цивільної оборони та системи безпеки держави. Вона передбачає тісну взаємодію між військовими командирами, рятувальниками, поліцейськими, медичними службами та цивільними структурами, що забезпечують реагування на кризові події.

Відповідно до сучасних доктрин національної безпеки, медичне забезпечення є однією з ключових складових обороноздатності держави. Життєстійкість армії та здатність цивільного населення виживати в умовах війни напряму залежить від рівня підготовленості кадрів у сфері тактичної медицини. З цієї причини у структурі державного управління створено низку нормативно-правових актів, які регулюють організацію підготовки, перепідготовки та сертифікації фахівців. Важливу роль у цьому відіграють Міністерство оборони України, Міністерство охорони здоров'я, Державна служба з надзвичайних ситуацій, Національна поліція, Національна гвардія, а також заклади вищої освіти, які мають відповідні програми з домедичної та тактичної підготовки.

Правове забезпечення підготовки кадрів у сфері тактичної медицини ґрунтується на низці базових документів. Передусім це Конституція України, яка гарантує право кожної людини на життя та охорону здоров'я, а також визначає обов'язок держави забезпечувати безпечні умови існування громадян. Закон України «Про національну безпеку України» закріплює медичне забезпечення як один із напрямів політики у сфері оборони та безпеки, що передбачає розвиток інфраструктури охорони здоров'я в секторі безпеки та оборони, удосконалення системи підготовки медичних кадрів, а також забезпечення сумісності національних медичних стандартів із міжнародними. Окрім того, Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» встановлює загальні принципи організації медичної допомоги, включно з домедичною допомогою в екстремальних умо-

вах, а Закон України «Про основи національного спротиву» визначає завдання з навчання населення основам домедичної допомоги та виживання в умовах бойових дій.

Важливим кроком у розвитку нормативного підґрунтя стало ухвалення спільних наказів Міністерства охорони здоров'я та Міністерства оборони щодо впровадження протоколів Tactical Combat Casualty Care (TCCC), адаптованих до українських реалій. Ці протоколи регламентують послідовність дій при наданні допомоги пораненим на полі бою, а також визначають етапи підготовки персоналу за різними рівнями: від базового курсу для військовослужбовців і цивільних осіб до поглибленої підготовки для медичних працівників і бойових медиків. Таким чином, правова база створює умови для систематизації процесу навчання та уніфікації стандартів надання допомоги відповідно до міжнародних зразків.

З організаційного погляду підготовка кадрів у сфері тактичної медицини має багаторівневу структуру. Перший рівень становить базова підготовка, що включає навчання військовослужбовців, правоохоронців та цивільних осіб правилам надання допомоги у бойових і надзвичайних умовах. Цей рівень реалізується у військових частинах, навчальних центрах, вищих навчальних закладах та на спеціалізованих курсах. Другий рівень передбачає професійну підготовку медичного персоналу – бойових медиків, фельдшерів, лікарів, які проходять навчання з поглибленої тактичної медицини, евакуації поранених, організації медичного пункту в зоні бойових дій. Третій рівень включає підготовку інструкторів та керівного складу, здатного забезпечити функціонування системи медичного забезпечення підрозділів [2]. Кожен рівень має власні методичні матеріали, навчальні програми, тренажери та стандартизовані тести для перевірки знань і практичних навичок.

Зростання ролі тактичної медицини в системі національної безпеки зумовлює необхідність інтеграції цього напрямку у структуру державного управління. На стратегічному рівні питання медичного забезпечення регламентується Стратегією національної безпеки України, Стратегією людського розвитку, а також Державною програмою реформування сектору безпеки і оборони. В цих документах підкреслюється, що якість медичного забезпечення та підготовки персоналу є критичним чинником стійкості держави під час війни або надзвичайних ситуацій. На оперативному рівні функціонують навчальні центри, військові госпіталі, медичні роти, центри домедичної підготовки при університетах та лікарнях, де здійснюється практична реалізація програм. На тактичному рівні кожен підрозділ має призначену особу, відповідальну за медичне забезпечення, а на полі бою формується взаємодопомога між військовослужбовцями, що володіють базовими навичками першої допомоги.

Особливе значення у системі національної безпеки має взаємодія між цивільними та військовими структурами у сфері тактичної медицини. У сучасних умовах лінія фронту часто проходить поблизу населених пунктів, що потребує тісної координації між військовими медичними службами, Державною службою з надзвичайних ситуацій, Національною поліцією, місцевими органами влади та волонтерськими організаціями. Така взаємодія вимагає єдиного стандарту підготовки кадрів, уніфікованих протоколів і спільних навчань. У цьому напрямі активно розвивається співпраця з міжнародними партнерами – НАТО, Міжнародним Комітетом Червоного Хреста, Центрами медичної підготовки США, Канади, Великої Британії, Ізраїлю. Внаслідок цього в Україні впроваджено низку міжнародних курсів, таких як Combat Life Saver (CLS), Tactical Emergency Casualty Care (TECC), що дозволяє адаптувати українську систему підготовки до стандартів Альянсу.

Проблематика підготовки кадрів у сфері тактичної медицини має не лише технічний чи практичний, а й глибокий правовий вимір. Відсутність єдиного закону, що регулює діяльність у цій сфері, створює низку колізій у правозастосуванні. Наприклад, існує потреба чіткого визначення правового статусу бойового медика, його процесуальної відповідальності, правового захисту при виконанні обов'язків у зоні бойових дій. Також важливим є врегулювання питань сертифікації та акредитації курсів, визнання отриманих сертифікатів на міжнародному рівні. Правова невизначеність у цих аспектах може призводити до затримок у підготовці персоналу, неузгодженості між цивільними та військовими структурами, а також до неефективного використання бюджетних коштів.

Підготовка кадрів у сфері тактичної медицини має здійснюватися за принципом безперервності. Це означає, що навчання має бути не одноразовим, а системним процесом, який охоплює первинну підготовку, регулярне підвищення кваліфікації, тренування на симуляційних полігонах і практичні заняття у складі підрозділів [3]. Важливо, щоб навчальні програми не обмежувалися суто технічними навичками, такими як зупинка кровотечі чи евакуація, а включали й психологічну підготовку, стресостійкість, лідерство, взаємодію в команді, прийняття рішень у кризових ситуаціях. У цьому контексті доцільно запровадити систему професійних стандартів для фахівців з тактичної медицини, що визначатимуть компетентності, вимоги до освіти, стажу, знань і практичних навичок.

Окрему увагу слід приділити інтеграції елементів тактичної медицини у загальноосвітній та професійний простір. Досвід низки країн свідчить, що ефективність реагування на надзвичайні ситу-

ації залежить від рівня підготовленості всього населення, а не лише військових або медиків. Тому важливим напрямом є впровадження базових курсів домедичної допомоги у шкільну, студентську, професійну освіту. Зокрема, доцільно передбачити у навчальних програмах предметів «Захист України», «Безпека життєдіяльності», «Тактична медицина» розділи, присвячені діям у разі поранення, вибуху, хімічного ураження, евакуації та психологічної підтримки постраждалих. Це дозволить сформувати в населення базову культуру безпеки та готовність до дій у кризових умовах.

Не менш важливою складовою системи є кадрове забезпечення навчальних закладів, що здійснюють підготовку з тактичної медицини. Для цього потрібні висококваліфіковані інструктори, які мають досвід бойових дій, проходження міжнародних курсів, а також педагогічні навички для проведення занять. На жаль, наразі спостерігається дефіцит таких фахівців, що пов'язано як із кадровими втратами на війні, так і з недостатнім рівнем оплати праці та матеріально-технічного забезпечення навчальних центрів. Виходом може бути створення державного реєстру інструкторів тактичної медицини, упровадження єдиних вимог до їхньої атестації, надання соціальних гарантій і пільг для тих, хто займається підготовкою інших. Варто також налагодити партнерство між вищими навчальними закладами медичного та правоохоронного профілю, об'єднуючи ресурси для створення міжвідомчих центрів підготовки.

Матеріально-технічна база навчання має вирішальне значення для якості підготовки. Для цього використовуються тренажери, манекени, симулятори бойових травм, віртуальні полігони, інтерактивні VR-системи, що дозволяють моделювати ситуації максимально наближені до реальності. У таких умовах здобувачі навчаються працювати під обстрілом, у диму, при обмеженій видимості, під психологічним тиском. Це не лише розвиває навички, а й формує стійкість до стресу та готовність до дій у реальних умовах. Водночас організаційно важливо забезпечити належне фінансування таких заходів, зокрема за рахунок державного бюджету, грантових програм, допомоги міжнародних партнерів та благодійних організацій. Ефективність підготовки залежить від регулярності занять і систематичної перевірки знань через сертифікаційні іспити.

Важливим чинником підвищення ефективності системи тактичної медицини є цифровізація навчального процесу. Використання онлайн-платформ, відеоінструкцій, мобільних додатків для тестування, електронних журналів сертифікації дозволяє забезпечити доступність навчання навіть у віддалених регіонах. Це особливо актуально в умовах війни, коли частина навчальних закладів переміщена або працює дистанційно. Цифрові рішення також дають змогу відстежувати рівень підготовки персоналу, планувати курси підвищення кваліфікації, створювати базу даних сертифікованих фахівців, що є важливим для планування мобілізаційних ресурсів у секторі безпеки та оборони.

Психологічна складова підготовки кадрів є однією з найменш формалізованих, але надзвичайно важливих. Досвід бойових дій показує, що навіть при наявності високого рівня технічної підготовки медик може втратити ефективність у стресовій ситуації. Тому у навчальні програми необхідно включати тренінги з психологічної стійкості, методи саморегуляції, командну психологію, техніки емоційної розрядки після виконання завдань. Психологічна підготовка має також охоплювати аспекти роботи з постраждалими, особливо у випадках масових уражень або травм дітей, жінок, цивільного населення. У контексті національної безпеки це дозволяє не лише зберегти працездатність кадрів, а й підтримати моральний дух армії та суспільства загалом.

Необхідність міжвідомчої координації вимагає створення єдиної системи управління підготовкою кадрів у сфері тактичної медицини. Для цього доцільно створити міжвідомчий координаційний центр при Раді національної безпеки і оборони або Кабінеті Міністрів України, який би займався стандартизацією програм, контролем якості навчання, акредитацією курсів, моніторингом результатів підготовки, збором статистичних даних про втрати та ефективність медичного забезпечення. Така централізована система дозволить уникнути дублювання функцій між міністерствами, забезпечити єдність підходів і оперативно реагувати на зміни в бойовій ситуації чи вимоги міжнародних партнерів.

Особливої уваги потребує питання інтеграції тактичної медицини у систему цивільного захисту населення. У сучасних умовах межа між військовою та цивільною сферами безпеки стає дедалі більш розмитою. Під час обстрілів, ракетних атак, техногенних аварій чи терористичних актів саме цивільне населення стає першою ланкою реагування [4]. Тому підготовка кадрів у сфері тактичної медицини має охоплювати не лише військових, але й працівників органів місцевого самоврядування, освітніх закладів, транспортних компаній, підприємств критичної інфраструктури. Це потребує комплексної підготовки фахівців, які володітимуть не лише медичними навичками, але й організаційно-управлінськими компетентностями, здатністю діяти в умовах невизначеності та правової відповідальності.

Висновки. Таким чином, тактична медицина в системі національної безпеки України постає як інтегрована, багаторівнева та багатокомпонентна система, яка поєднує правове, організаційне,

навчально-методичне, матеріально-технічне й кадрове забезпечення. Її ефективність визначається не лише кількістю підготовлених фахівців, а насамперед якістю сформованих компетентностей, здатністю діяти автономно, приймати рішення в критичних умовах, координувати дії між різними структурами сектору безпеки та оборони. Для подальшого розвитку цієї сфери необхідно продовжити кодифікацію правових норм, що регулюють статус медичних працівників і добровольців, запровадити єдині стандарти підготовки, створити систему міжвідомчої сертифікації, забезпечити цифрову інтеграцію обліку кадрів і навчальних програм. Організаційно важливо розвивати регіональні навчально-тренувальні центри тактичної медицини, забезпечувати їх сучасним обладнанням, стимулювати підготовку викладачів-інструкторів, налагоджувати міжнародне співробітництво й наукові дослідження у сфері військової, кризової та екстреної медицини. Усе це формує фундамент не лише медичної, а й загальнолюдської безпеки, оскільки кожен підготовлений фахівець стає ланкою у великій системі національної стійкості. Таким чином, розвиток тактичної медицини – це не лише медичне чи освітнє питання, а стратегічний компонент національної безпеки, який забезпечує виживання, моральну стабільність і функціонування держави в умовах війни та кризових загроз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шищук В.Д., Редько С.І., Ляпа М.М. Тактична медицина: навчальний посібник. Київ: «СКІФ», 2022. 176 с.
2. Тактична допомога пораненим на полі бою. Курс бойового медика. TCCC (Tactical Combat Casualty Care). СМС (Combat Medic/Corpsman). Київ: Вид. «КНТ», 2023. 112 с.
3. Топчій А.О., Найда В.О. Тактична медицина в системі підготовки курсантів ЗВО МВС України в умовах воєнного стану. *Наукові праці Харківського національного університету внутрішніх справ*. Харків: ХНУВС, 2023. С. 153–154. URL: https://dspace.univd.edu.ua/bitstreams/77c55d5c-edaa-47e0-8048-bbf98d3e629c/download?utm_source=chatgpt.com.
4. Карамішев Д., Гордієнко Д. Тактична медицина та безпека в умовах бойових дій. Київ: Національна наукова медична бібліотека України, 2023. 96 с.